

А. О. Єфімцева,
аспірант, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"
ORCID ID: 0000-0002-9519-3647

DOI: 10.32702/2306-6806.2021.2.123

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРОТЕХНОЛОГІЧНИХ КООПЕРАТИВІВ ІЗ СПІЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРІЇВ МАЛИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ

L. Yefimtseva,
Postgraduate student of the Department of investment, material and technical ensuring,
National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"

STATE SUPPORT OF AGRO-TECHNOLOGICAL COOPERATIVES FOR THE JOINT USE OF
MACHINERY IN UKRAINE AS ONE OF THE MEANS TECHNICAL SUPPORT FOR SMALL FARMERS

У статті досліджено особливості та проблеми розвитку державної підтримки сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, зокрема агротехнологічних кооперативів із спільного використання технічних засобів, які виступають одним із напрямів розвитку ринку агротехнологічного сервісу. Розглянуто зарубіжний досвід державної підтримки новостворених та діючих обслуговуючих кооперативів, зокрема кооперативів із спільного використання технічних засобів. Окреслено переваги обслуговуючих кооперативів із спільного використання технічних засобів як одного із засобів забезпечення аграріїв малих форм господарювання повним комплексом технічних засобів, зростання яких сприятиме розвитку ринку агротехнологічних робіт та послуг, оскільки після обробки власних полів агротехнологічні кооперативи виконуватимуть агротехнологічні роботи на полях сільськогосподарських виробників, які не мають у наявності власної техніки.

Досліджено форми державної підтримки сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на сучасному етапі в Україні та виявлено стримуючі чинники можливості скористатися аграріями деякими формами державної підтримки. Обґрунтовано необхідність доопрацювання існуючих форм державної підтримки для сільськогосподарських виробників, зокрема введення в дію довгострокової державної програми підтримки функціонуючих та новостворених кооперативів, основною метою якої має виступати можливість членів кооперативу здійснювати фінансове планування придбання технічних засобів у довгостроковій перспективі. Окрім цього, фінансова компенсація як залучених кредитних ресурсів, так і по програмі здешевлення технічних засобів та обладнання шляхом компенсації вартості має проходити у встановлені строки, без затримки траншу. Запропоновано розмір компенсації 25% для новостворених та існуючих агротехнологічних кооперативів із спільного використання технічних засобів, у складі яких немає фермерського господарства, підняти до рівня 40%. Окрім цього, внесено пропозицію в процесі придбання технічних засобів та обладнання аграріям зменшити вартість машини та обладнання на суму компенсації, що дасть можливість сільськогосподарським виробникам оплачувати нижчу суму за придбання технічних засобів, що збільшить привабливість програми часткової компенсації. Також внесено пропозицію в перші п'ять років функціонування новоствореного агротехнологічного кооперативу із спільного використання технічних засобів звільнити від сплати податків та зборів.

Реалізація вказаних пропозицій слугуватиме більш сприятливим умовам для створення нових та розвитку існуючих агротехнологічних кооперативів із спільного використання технічних засобів, що сприятиме розвитку ринку агротехнологічних робіт та послуг та матиме позитивний вплив на зростання технічного забезпечення аграріїв малих форм господарювання.

The article examines the features and problems of state support agricultural cooperation, in particular agro-technological cooperatives for the joint use of technical means, which are one of the directions of development of the market of agrotechnological service. The foreign experience of state support of newly created and operating service cooperatives, in particular cooperatives for joint use of technical means is considered. The advantages of service cooperatives for the joint use of technical means as one of the means of providing agrarians of small forms of management with a full complex of technical means are outlined, the growth of which will contribute to the development of the market of agro-technological works and services, because after cultivating their own fields, agro-technological cooperatives will perform agro-technological work in the fields of agricultural producers who do not have their own equipment.

The forms of state support of agricultural service cooperatives at the present stage in Ukraine have been studied and the restraining factors of the possibility of using some forms of state support by farmers have been identified. Disseminating the necessary improvement of existing forms of state support for agricultural producers, introducing a long-term state program to support functioning and newly established cooperatives, the main purpose of which should be the ability of members of the

cooperative to carry out financial planning for the acquisition of technical means in the long run. In addition, financial compensation for both borrowed credit resources and a program to reduce the cost of technical means and equipment by reimbursing costs must be timely, without delaying the tranche. It is proposed to increase the amount of compensation by 25% for newly established and operating agro-technological cooperatives for the joint use of technical means, which do not include the farm, to the level of 40%. In addition, in the process of purchasing machinery and equipment, a proposal was made to reduce the cost of machinery and equipment to farmers through compensation, which will allow farmers to pay less for the purchase of machinery, which will increase the attractiveness of the partial compensation program. It is also proposed to exempt from the payment of taxes and fees in the first five years of operation of the newly created agro-technological cooperative for the joint use of technical means.

The implementation of these proposals will provide more favorable conditions for the creation of new and development of existing agro-technological cooperatives for the joint use of technical means, which will promote the market of agro-technological works and services and have a positive impact on technical support for small farmers.

Ключові слова: забезпечення технічними засобами, державна підтримка, агротехнологічний кооператив, ринок агротехнологічних робіт та послуг, спільне використання технічних засобів, зарубіжний досвід.

Key words: provision of technical means, state support, agro-technological cooperative, market of agro-technological works and services, joint use of technical means, foreign experience.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Світовий досвід свідчить про важливість малих та середніх сільськогосподарських виробників у становленні аграрного сектору [1]. В Україні малі форми господарювання роблять вагомий внесок у валове виробництво сільськогосподарської продукції, при цьому вони компенсують зниження обсягів виробленої продукції на окремих аграрних підприємствах, що забезпечує продовольчі потреби населення [2—4]. Однак, попри значимість представників малого та середнього бізнесу, дослідженнями доведено, що на сучасному етапі аграрії із площею сільськогосподарських угідь до 500 гектар недостатньо забезпечені технічними засобами для забезпечення виконання усього комплексу польових робіт, яких потребує вирощування рослинницької продукції.

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що розвиток агротехнологічних кооперативів із спільного використання технічних засобів сприятиме забезпеченню сільгоспвиробників малих форм господарювання усім комплексом технічних засобів, оскільки витрати на їх придбання та утримання розділяться між членами агротехнологічного кооперативу. Окрім цього, слід враховувати, що розвиток агротехнологічних кооперативів сприятиме розвитку ринку технологічних робіт та послуг, оскільки вказані кооперативи після обробки власних полів будуть надавати технологічні послуги сільськогосподарським виробникам, які не обладнані повним комплексом технічних засобів. Однак нині обслуговуюча кооперація в аграрному секторі, в тому рахунку агротехнологічні кооперативи із спільного використання технічних засобів, незважаючи на збільшення рівня державної підтримки, не набуває належного розвитку. Тому зважений і системний підхід державних органів стосовно доопрацювання існуючих форм державної підтримки та впровадження нових форм може сприяти розвитку обслуговуючої кооперації, зокрема, агротехнологічних кооперативів із спільного використання технічних засобів, що сприятиме збільшенню рівня забезпечення технічними засобами аграріїв малих форм господарювання та розвитку ринку агротехнологічних робіт та послуг.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у вивчення стану державної підтримки та пошуку шляхів її покращення, зокрема для

забезпечення розвитку аграрної галузі та її матеріально-технічного забезпечення зробили такі вчені: О.В. Захарчук [5], Кропивко М.Ф. [7], Лупенко Ю.О. [8; 9], Месель-Веселяк В.Я. [9; 10], Марков Р.М. [11], Назаркевич О.Б. [12], Саблук П.Т., Лузан Ю.А. [1], Шпикуляк О.Г. [9], Шпичак О.М. [13] та багато інших науковців.

Однак, незважаючи на вагомий вклад науковців у дослідження державної підтримки розвитку аграрної сфери, потребує уваги пошук та впровадження додаткових шляхів стимулювання об'єднання сільськогосподарських виробників в агротехнологічні кооперативи із спільного використання технічних засобів в довгостроковій перспективі.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування основних напрямів вдосконалення державної підтримки агротехнологічних кооперативів із спільного використання технічних засобів для їх подальшого розвитку на основі дослідження особливостей системи державної підтримки в Україні та в провідних країнах світу.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

На сучасному етапі в сільському господарстві України відбулась поляризація у виробництві сільськогосподарської продукції — самозайняті найменші форми господарювання домінують у виробництві трудомісткої та низькорентабельної продукції, тоді як великі індустріальні високотоварні агроформування — високоприбуткової та низько трудомісткої [14]. Однак, попри вагомий роль невеликих агроформувань у виробництві сільськогосподарської продукції, їх технічне забезпечення залишається на невисокому рівні: згідно зі статистичними даними, у підприємств з площею сільгоспугідь до 100 гектар відбулося зниження кількості основних видів техніки у 2014—2017 рр.: кількість тракторів знизилася на 16 % від загальної кількості або на 2272 штуки, зернозбиральних комбайнів на 18 % від загальної кількості або на 527 штук та вантажних та вантажно-пасажирських автомобілів знизилася на 27 % або на 1572 штуки (рис. 1).

Окрім зменшення наявності технічних засобів, слід враховувати, що кількість зношеної техніки, яку щороку списують підприємства, значно перевищує кількість техніки, що закуповується. Крім того, низький рівень її якості та надійності призводить до збільшення строків

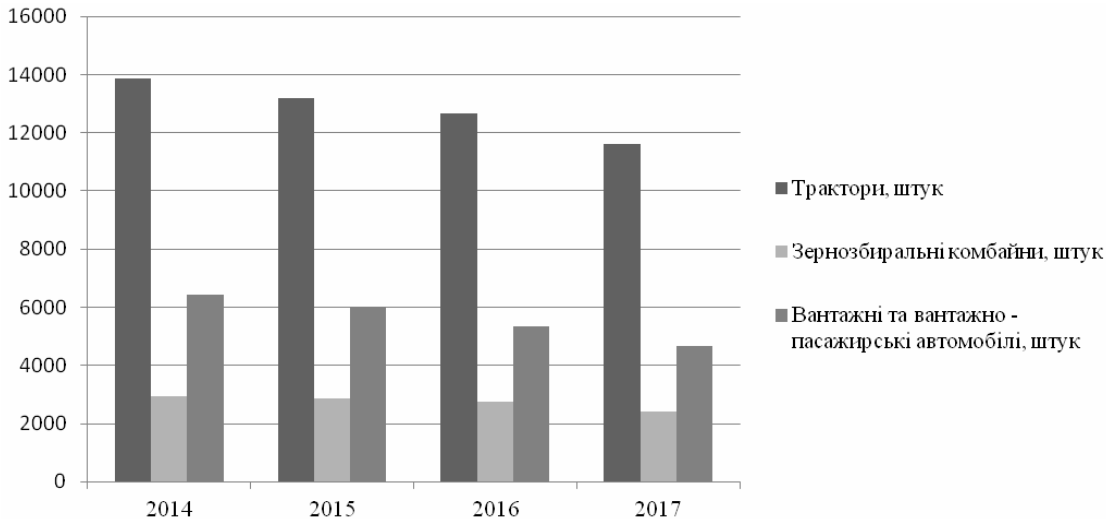

Рис. 1. Зміна наявності основних видів технічних засобів у підприємств з площею сільськогосподарських угідь до 100 гектарів за 2014–2017 рр.

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [15].

виконання механізованих робіт, річного та сезонного навантаження на машинно-тракторний парк і втрат сільськогосподарської продукції" [12]. Окрім цього, слід враховувати, що виробники продукції рослинництва з площею сільськогосподарських угідь до 100 гектар фінансово неспроможні сформувати повний комплекс машинно-тракторного парку для своєчасного виконання польових робіт. Також слід враховувати, що по малим та середнім підприємствам допускається вірогідність того, що їм недоцільно мати весь комплекс техніки, враховуючи високу вартість збиральної техніки та рівень прибутковості підприємств. Згідно зі статистичними даними, середня вартість зернозбирального комбайну "Енісей" у 2017 році становила 1167 тис. гривень, вартість зернозбирального комбайну "Полісся" — 2667 тис. гривень, середня ціна зернозбиральних комбайнів іноземного виробництва складала від 2625 тисяч гривень ("ТС") до 5837 тис. гривень ("Fendt"). Комбайн "John Deere", на який найвищий попит у сільгоспвиробників (у 2017 році було придбано 276 штук), коштував 5 003 тис. гривень [15]. Виробник з прибутком 924 тис. гривень (господарства з площею угідь до 100 га) фінансово не спроможний придбати найдешевший зернозбиральний комбайн "Енісей" з урожаю одного року навіть за умови спрямування всього отриманого прибутку на його купівлю [16]. Зважаючи на потребу сільгоспвиробників у більш надійній і якійсній техніці, про що свідчить структура її придбання, підприємства з площею угідь від 100,1 до 500 гектар, прибуток яких у 2016 році склав 1591 тис. гривень, зможуть купити комбайн "John Deere" за прибуток мінімум 3-х років. Очевидно, що підприємствам малих та середніх форм господарювання із площею сільгоспугідь до 500 гектарів фінансово досить проблематично сформувати весь необхідний машинно-тракторний парк, враховуючи високу вартість техніки та рівень прибутковості. Виробникам продукції рослинництва в процесі її вирощування та збору урожаю необхідно мати в наявності для ефективного та своєчасного здійснення робіт хоча б мінімальний комплекс технічних засобів: трактор, комбайн, борони, культиватори, плуги, розкидачі гною та добрив. Для придбання мінімального комплексу техніки вітчизняного виробництва (комбайн зернозбиральний "Енісей", трактор "ХТЗ" з потужністю понад 100 кВт, плуг, культиватор, борона та розкидач гною та добрив) сільгоспвиробнику з площею сільськогосподарських угідь до 100 га потрібно працювати 4,5 роки. Сільгоспвиробнику з площею сільськогосподарських угідь від 100,1 до 500, 0 га для придбання зазначеного комплексу техніки необ-

хідно працювати 2,6 роки. Однак слід враховувати, що аграріям, окрім придбання мінімального комплексу техніки необхідні інші технічні засоби в залежності від спеціалізації підприємства (кормозбиральні комбайни, сівалки, машини і пристрої для поливу, вантажні автомобілі тощо) та здійснювати інші витрати, а саме: купувати насіннєвий матеріал, здійснювати захист сільськогосподарських культур, виплачувати заробітну плату працівникам, оплачувати податкові платежі, перевозити урожай, зберігати та обробляти його, купувати паливо тощо. Тому виробникам продукції рослинництва малих та середніх форм господарювання недоцільно мати в наявності весь комплекс машин та обладнання, який, окрім високої вартості, потребує сервісного технічного обслуговування. Фірмовий сервіс у післягарантійний період, особливо для технічних засобів іноземного виробництва, сільгоспвиробникам невеликих форм господарювання, фінансово складно забезпечити. Недостатній рівень техніко-технологічного оснащення аграріїв в Україні спричиняє недоодержання ними валових зборів з одиниці площі, які є у 2,1—3,2 рази меншими від показника валових зборів зарубіжних країн. А вже на збирання врожаю аграрій має не більше двох тижнів, якщо час подовжується, то частина врожаю гине [17].

Враховуючи значимість малих форм господарювання у розвитку аграрного сектора та недостатній рівень їх технічного забезпечення, одним із шляхів вирішення питання забезпечення сільськогосподарських виробників малих форм господарювання повним комплексом технічних засобів виступає розвиток ринку технологічних робіт та послуг, на якому формування та розвиток обслуговуючих агротехнологічних кооперативів із спільного використання технічних засобів виступає одним із напрямів його розвитку. Метою агротехнологічних кооперативів являється забезпечення його членів виконанням польових робіт в процесі вирощування продукції рослинництва, а саме оранки, культивування, внесення добрив, захисту сільськогосподарських культур, збору урожаю та інших видів польових робіт, яких потребує виробничий процес та виконання зазначених видів робіт іншим сільськогосподарським виробникам, які не мають у наявності технічних засобів відповідного призначення. Основними перевагами формування агротехнологічних кооперативів із спільного використання технічних засобів саме для сільськогосподарських виробників із площею сільгоспугідь до 500 гектар, являються, окрім забезпечення виробничого процесу повним комплексом технічних засобів, економія постійних витрат (витрати

по зберіганню технічних засобів та обладнання, їх ремонту, сервісному обслуговуванню тощо), яка на сучасному етапі займає значну частку витрат аграріїв. Однак нині розвиток обслуговуючих кооперативів, зокрема, агротехнологічних, не відповідає очікуваним результатам, незважаючи на здійснення державними органами певних кроків для їх розвитку. Згідно зі статистичними даними, станом на 01.02.2020 року, кількість обслуговуючих кооперативів, до яких відносяться агротехнологічні кооперативи із спільного використання технічних засобів, зросла порівняно з 2013 роком, на 272 одиниці [15]. Однак, попри позитивну динаміку, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, відомо, що станом на 01.01.2017 року функціонувало лише 54% із зареєстрованих [14]. Стосовно агротехнологічних кооперативів із спільного використання технічних засобів, згідно даних Урядового порталу, у 2019 році в порівнянні з 1 січня 2018 р., їх кількість збільшилась та становить 162 одиниці, що показує позитивну динаміку. Однак на сучасному етапі, попри зростання їх кількості, більшою мірою застосовуються неформальні відносини між суб'єктами агробізнесу, що підтверджують результати опитування сільськогосподарських виробників із незначними площами сільгоспугідь Черкаської області. Водночас респонденти висловили готовність до кооперування та закупівлю матеріально-технічних ресурсів та розглядали його одним із найважливіших напрямків формальної кооперації [18]. Також слід зазначити, що під час обстеження машино-тракторного парку деяких працюючих обслуговуючих кооперативів виявлено, що переважна більшість обладнана технічними засобами лише для виконання певних видів польових робіт (оранка, культивация) [19].

Нині в Україні органи державної влади виконують дії для стимулювання розвитку обслуговуючих кооперативів, до яких відносяться агротехнологічні кооперативи із спільного використання технічних засобів. В Податковому законодавстві відбулися зміни, в результаті чого легітимізовано правовий режим неприбутковості обслуговуючих кооперативів. Окрім цього, в останні роки впроваджено ряд державних програм з підтримки сільськогосподарських виробників, у тому рахунку обслуговуючої кооперації: в 2020 році згідно з бюджетною програмою КПКВК "Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників" передбачено фінансування аграріїв за 5 напрямками, серед яких три можуть застосовувати виробники продукції рослинництва в процесі придбання технічних засобів вітчизняного виробництва, та, зокрема, обслуговуючі агротехнологічні кооперативи із спільного використання технічних засобів, фінансування якої здійснюється згідно з Постановою КМУ № 109 та за наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 687 [21; 22].

Першим напрямом, який має прямий вплив на формування та розвиток обслуговуючих, зокрема агротехнологічних кооперативів із спільного використання технічних засобів, виступає "Програма розвитку фермерства та кооперативів", на яку в 2020 році заплановано фінансування обсягом 400 млн грн. Згідно з вказаною Програмою, сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам компенсуються консультаційні послуги до радчих служб у розмірі 90% від вартості консультаційних послуг (сума має бути не більше 10 тис. грн). Окрім цього, 03.06.2020 р. Постановою № 447 [23] КМУ вніс зміни до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств, згідно з якими фінансова підтримка надається сільськогосподарському обслуговуючому кооперативу, до складу якого входить фермерське господарство, часткова компенсація вартості придбаних технічних засобів в розмірі 70% обладнання без урахування суми ПДВ. Сума компенсації має бути не більше 3 млн грн та сільськогосподарський

виробник має попередньо оплатити 100% вартості технічних засобів з ПДВ. У разі залучення кооперативом банківського кредиту на строк до 1 року, аграрії мають сплатити 30% вартості технічного засобу з ПДВ [9].

Одним із напрямів програми "Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників", який опосередковано впливає на розвиток обслуговуючих кооперативів, являється програма здешевлення компенсації вартості вітчизняної техніки та обладнання для всіх підприємств агробізнесу, які придбали техніку, починаючи з 1 січня 2020 року, у розмірі 25%. Тобто у разі створення агротехнологічного кооперативу, у складі якого немає фермерського господарства, аграрії можуть розраховувати на компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва у розмірі 25% згідно з Постановою КМУ № 130 [19].

Третім напрямом використання бюджетних коштів, яка також опосередковано впливає на розвиток обслуговуючих, зокрема агротехнологічних кооперативів, виступає фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів для агропідприємств усіх форм власності, якою також можуть скористатися агротехнологічні кооперативи. Програма здешевлення кредитів стосується кредитних коштів, отриманих з 01.01.20 р. згідно з Постановою КМУ № 300 від 29.04.15 р. [24]. При цьому слід зазначити, що програма зі здешевлення кредитів надається на конкурсній основі та аграрії можуть скористатися лише однією із програм державної підтримки протягом року. Окрім цього, учасники зазначеної програми мають відповідати певним вимогам, а саме: не мати порушених справ про банкрутство, не бути банкрутом та не перебувати на стадії ліквідації; не мати простроченої більш ніж шість місяців заборгованості перед держбюджетом, Пенсійним фондом та фондами загальнообов'язкового державного соціального страхування; не користуватися іншими державними програмами.

Стосовно кредитної програми "АгроКуб", яка також виступає одним із напрямів програми здешевлення кредитів та по якій держава компенсує 1,5% облікової ставки, в результаті чого сільгоспвиробник сплачує 1% річних, для придбання дорожкоштовних транспортних засобів не можна застосувати, оскільки максимальна вартість кредитних коштів по кредитній програмі "АгроКуб" складає 1 млн грн із максимальним строком погашення кредитних коштів 12 місяців.

Вищезазначене підтверджує, що державні органи для розвитку обслуговуючої кооперації впроваджують програми фінансової підтримки в Україні, однак при цьому сільськогосподарські виробники зіштовхуються із низкою стримуючих чинників для можливості скористатися вищезазначеними формами державної підтримки, для виявлення яких було досліджено заплановані та фактично спрямовані суми державного фінансування аграріям за період 2014—2019 рр., якими могли скористатися обслуговуючі кооперативи, в тому рахунку агротехнологічні із спільного використання технічних засобів (табл.1). Дослідження показує, що єдиною програмою, яка має прямий вплив на формування та розвиток обслуговуючих, зокрема агротехнологічних кооперативів із спільного використання технічних засобів, являється програма "Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств", яка почала діяти лише з 2018 року. По вказаній програмі було профінансовано в 2018—2019 рр. 96,8% (із запланованих 210,0 млн грн було профінансовано 203,26 млн грн) у 2018 році та в 2019 році фінансування становило 89,7% (із запланованих 465,0 млн грн було фактично профінансовано 416,9 млн грн). Із зазначених сум фінансування на розвиток обслуговуючих кооперативів лише в 2018 році здійснилося на 99,8% (із запланованих 8,6 млн грн було профінансовано 8,58 млн грн). У 2019 році фінансування обслуговуючих кооперативів становило лише 56,0% (із запланованих 5 млн грн було профінансовано лише

Таблиця 1. Розподіл бюджетних коштів згідно з кодами програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету, млн грн

КІПКВ	Найменування	Період																	
		2014			2015			2016			2017			2018			2019		
		Заплановано	Фактично	Профінансовано, %	Заплановано	Фактично	Профінансовано, %	Заплановано	Фактично	Профінансовано, %	Заплановано	Фактично	Профінансовано, %	Заплановано	Фактично	Профінансовано, %			
2801230	Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств; в тому разунку обслуговуючих кооперативів	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	210,0	203,26	96,8	465,0	416,9	89,7
2801490	Фінансова підтримка на умовах фінансового лізингу	3,82	-	0,0	3,82	-	3,82	-	3,82	-	3,82	-	3,82	3,8	0,96	25,3	4,77	-	0,00
2801580	Фінансова підтримка сільгосп-товаровиробників	-	-	-	-	-	-	-	4550,0	4134,0	90,9	955,0	912,86	95,6	681,79	640,22	93,9	640,22	93,9
2801030	Фінансова підтримка заходів шляхом здешевлення кредитів	-	-	-	300,0	290,65	96,9	285,0	279,8	98,2	300,0	294,8	98,3	266,0	265,9	100	451,8	449,8	99,6
	Разом по перерахованим програмам	3,82	-	-	303,82	290,65	95,7	288,82	279,80	96,9	4853,82	4432,62	91,3	1443,4	1391,56	96,4	1608,36	1509,72	93,9
	Програми, що опосередковано впливають на розвиток обслуговуючих кооперативів, зокрема агротехнологічних																		

Джерело: складено за даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України.

2,8 млн грн). Окрім зазначеного, необхідно враховувати, що по вказаній програмі обслуговуючі кооперативи можуть скористатися одним із зазначених напрямів лише за умови, якщо в склад кооперативу буде входити фермерське господарство. Програми, яка спрямована виключно на підтримку обслуговуючих кооперативів без прив'язки до фермерського господарства, не розроблено.

Стосовно програм фінансової підтримки, які мають опосередкований вплив на формування та розвиток обслуговуючих кооперативів, дослідження показало, що у періоді 2014—2019 рр. жодна із програм, окрім фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу в 2017 році, не була профінансована на 100%. Програма "Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів", яка почала діяти з 2015 року, була профінансована за період 2015—2019 рр. на 96,9% — 99%. Також слід відмітити недостатнє фінансування в 2018—2019 рр. програми "Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу", по якій було розпочато фінансування з 2017 року та було профінансовано 100% із запланованих 3,82 млн грн. У 2018 році ситуація змінилася та було профінансовано лише 0,96 млн грн із запланованих 3,8 млн грн, що складало 25,3%. У 2019 році по вказаній програмі із запланованих 4,77 млн грн взагалі не відбулося фінансування.

По програмі 2801580 "Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників", одним із завдань якої виступає оновлення машинно-тракторного парку сільськогосподарських виробників та по якій передбачено отримання бюджетної дотації у вигляді компенсації на закупівлю сільгосптехніки та обладнання, яка почала діяти з 2017 року та по якій планувалися значні суми фінансової підтримки, фінансування не було здійснено на 100%. У 2017 році фактична частка фінансування складала 90,9% (4134,06 млн грн із запланованих 4550,0 млн грн), у 2018 році заплановану суму фінансування було зменшено до 955,0 млн грн, із якої було профінансовано сільгосптоваровиробникам грошові кошти в сумі 912,86 млн грн, що складало 95,6% та в 2019 році із запланованих 681,79 млн грн було профінансовано 93,9%, що складало 640,22 млн грн. При цьому слід зазначити, що в 2019 році сільгоспвиробниками було використано 4,34 млрд грн державної підтримки, із яких сільгоспвиробниками було придбано 25 065 одиниць техніки, 426 підприємствами було залучено пільгові кредити в процесі придбання [10]. Однак слід відмітити, що в травні 2020 року ще було не виплачено компенсацію придбання сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва за жовтень — листопад 2020 року розміром 563 млн грн [30].

У 2020 році у державному бюджеті на поточний рік передбачено видатки на суму 4,2 млрд грн, з яких на здевелювання компенсації техніки та обладнання вітчизняного виробництва заплановано 1 млрд грн. Також для підтримки фермерських господарств та кооперативних підприємств заплановано 400 млн грн, у тому числі сільськогосподарським обслуговуючим кооперативам у сумі 30 млн грн. Однак сума в 400 млн грн порівняно з обсягом у 1 млрд грн в 2018—2019 рр. менша в 2,5 рази [30]. Вищезазначене підтверджує, що державні органи здійснюють певні кроки для підтримки розвитку обслуговуючої кооперації, однак її розвиток нині не відповідає очікуваним результатам. Дослідження шляхів забезпечення технічними засобами сільськогосподарських виробників малих форм господарювання завдяки створенню нових та розвитку існуючих агротехнологічних кооперативів потребує вивчення досвіду європейських держав, де саме завдяки державній підтримці відбувається розвиток обслуговуючої кооперації. Дуже розвинена сільськогосподарська кооперація у Франції, яка об'єднує близько 90% фермерів та завдяки кооперативам із спільного використання техніки (GUMA) французькі фермери забезпечують виробничий процес сучасними технічними засобами та висококваліфікованими кадрами. Машини та обладнання кооперативів являються колективною власністю та частково приватною власністю членів кооперативів. Слід зазначити, що підтримка сільськогосподарської кооперації у Франції органами державної влади полягає як у зменшенні податкового навантаження, так і в бюджетному фінансуванні: сільськогосподарські кооперативи звільнені від податку на прибуток та перші п'ять років діяльності держава фінансує адміністративні витрати та утримання спеціалістів по освоєнню новітніх технологій. Окрім цього, кооперативи GUMA у разі колективного придбання технічних засобів отримують від держави компенсацію у розмірі 20%. Також кооперативи GUMA звільнені від податку на нерухомість та для них зменшені місцеві податки [20].

У Литві державна підтримка в період формування новостворених сільськогосподарських кооперативів передбачає в перші п'ять років діяльності отримання поза конкурсом компенсації витрат (перший рік — 100%, другий — 80%, третій — 60%, четвертий — 40%, п'ятий — 20%) [17], що сприяє розвитку кооперації. У Люксембурзі не підлягають оподаткуванню кооперативи, діяльність яких зосереджена на колективному використанню техніки [14]. У Німеччині на організацію кооперативів машинним товариствам надається компенсація у розмірі до 50% [29]. Дослідження досвіду розвинених країн світу свідчить про пріоритетність аграрної політики в руслі формування моделі сталого розвитку сільських територій [28].

Стосовно України, незважаючи на вказані дії державних органів із підтримки обслуговуючої кооперації, зокрема агротехнологічних кооперативів із спільного використання технічних засобів, їх розвиток не відповідає очікуваним результатам. Аграрії в процесі створення та діяльності обслуговуючих кооперативів, в тому рахунку агротехнологічних, стикаються із низкою перешкод:

по-перше, компенсація вартості технічних засобів у розмірі 70% можлива лише у випадку, якщо членом обслуговуючого кооперативу є хоча б одне фермерське господарство. У разі створення обслуговуючого кооперативу, у складі якого немає фермерського господарства, аграрії можуть розраховувати лише на компенсацію вартості придбаних технічних засобів вітчизняного виробництва на компенсацію лише у розмірі 25%, що являється недостатнім для новоствореного кооперативу. Підтримуємо думку О.В. Захарчука, що на сучасному етапі сільськогосподарські виробники віддають перевагу технічним більш продуктивним засобам іноземного виробництва, тому 25% компенсації не зможе по-

вною мірою зацікавити покупців. Показник компенсації необхідно підняти як мінімум до рівня 40% для всіх сільськогосподарських виробників, не лише для фермерських господарств [5];

по-друге, стримуючим чинником для використання вказаної програми виступають попередня оплата вартості технічного засобу. Необхідність оплатити вартість придбаної техніки в розмірі 100%, для аграріїв проблематично, враховуючи невисокий рівень доходу сільськогосподарських виробників та високу вартість збиральної техніки. Середня вартість зернозбиральних комбайнів згідно статистичних даних у 2018 році на склала 5 074 100 грн, аграріям дуже складно внести в банк повну вартість технічного засобу;

по-третє, проблеми в забезпеченні кредитними ресурсами, оскільки обслуговуючі кооперативи, до яких відносяться агротехнологічні, являються неприбутковими організаціями, що створює перешкоди в отриманні кредитних коштів. Водночас слід враховувати, що в Україні кредитні ресурси кооперативам із спільного використання техніки надаються на конкурентній основі. Оскільки вони мають статус неприбуткової організації, це може призвести до виникнення додаткових обтяжень під час процедури отримання кредитних коштів;

по-четверте, нерівномірність, затримка фінансування за програмами державної підтримки призводить до стримування аграріїв у процесі прийняття рішення стосовно можливістю скористатися державною фінансовою підтримкою в процесі придбання технічних засобів та обладнання як усіма сільськогосподарськими виробниками, так і обслуговуючими агротехнологічними кооперативами із спільного використання технічних засобів. У 2019 році сільськогосподарським виробникам по програмі державної фінансової підтримки, до якої було включено компенсацію придбання сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, із запланованих 127 млн грн було профінансовано лише 43, 408 млн грн [25];

по-п'яте, державні програми розвитку обслуговуючої кооперації не дієві або аграрії необізнані стосовно можливості ними скористатися. За даними соціологічного дослідження "Оцінка інструментів державної підтримки сільськогосподарських виробників", у 2017 році 31,3% господарств населення та 32,3% сільськогосподарських підприємств вважали, що без попередніх домовленостей стати учасником програми державної фінансової підтримки неможливо. Водночас інформацією стосовно можливої участі у державних програмах фінансової підтримки володіли лише 15,1% [26].

ВИСНОВКИ

Одним із важливих чинників стійкого розвитку аграрного ринку виступає розвиток ринку агротехнологічних робіт та послуг, на якому формування та розвиток кооперативів із спільного використання технічних засобів виконує значущу роль. Для зростання кількості обслуговуючих агротехнологічних кооперативів із спільного використання технічних засобів та їх розвитку державні органи мають розробити та ввести в дію довгострокову державну програму підтримки функціонуючих та новостворених кооперативів без прив'язки до фермерських господарств, основною метою якої має виступати можливість членів кооперативу здійснювати фінансове планування придбання технічних засобів в довгостроковій перспективі. Окрім цього, фінансовій компенсації як залучених кредитних ресурсів, так і по програмі здевелювання технічних засобів та обладнання шляхом компенсації вартості має проходити у встановлені строки, без затримки траншу.

Також слід враховувати, що новостворені агротехнологічні кооперативи в період становлення потребують державної фінансової підтримки в процесі придбання технічних засобів та обладнання у вигляді зменшення вартості машин та обладнання на суму компенсації,

у результаті чого сума за придбання трактору, чи комбайну буде значно менша, що збільшить привабливість програми часткової компенсації.

Окрім цього, розмір компенсації 25% для новостворених та існуючих агротехнологічних кооперативів із спільного використання технічних засобів, у складі яких немає фермерського господарства, варто підняти до рівня 40%, що сприятиме зростанню придбання сільськогосподарськими виробниками технічних засобів вітчизняного виробництва.

Також, враховуючи зарубіжний досвід розвитку агротехнологічних кооперативів із спільного використання техніки Люксембургу, в перші п'ять років функціонування новоствореного агротехнологічного кооперативу із спільного використання технічних засобів необхідно звільнити від сплати податків та зборів.

У результаті реалізації зазначених пропозицій в Україні буде створено більш сприятливі умови для створення нових та розвитку існуючих агротехнологічних кооперативів із спільного використання технічних засобів, що матиме позитивний вплив на зростання забезпечення аграріїв малих форм господарювання повним комплексом технічних засобів, яких потребує виробничий процес та розвитку ринку агротехнологічних робіт та послуг.

Література:

1. Саблук П.Т., Лузан Ю.А. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні. Економіка АПК. 2011. № 5. С. 3—15.

2. Беззуб І. Перспективи розвитку сімейних фермерських господарств в Україні // Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=419:agropromislovij-sektor-2-&catid=8&Itemid=350

3. Хаустова В.Є., Полякова О.Ю., Леванда О.М. Аналіз проблем та тенденцій розвитку сільських територій України. Бізнес Інформ. 2020. № 4. С. 229—250.

4. Концептуальні засади розвитку аграрної сфери та сільських територій України: монографія / за ред. М.О. Кизима; авт. кол.: М.О. Кизим, Н.В. Белікова, О.Ю. Полякова, В.Є. Хаустова, І.Ю. Гришова, І.В. Ярошенко, О.М. Красносова, А.Г. Михайленко, І.В. Семигуліна, О.В. Тур, О.М. Леванда, Р.В. Харченко, П.К. Семигулін). Харків: ФОП Лібуркіна А.М., 2020. 276 с.

5. Захарчук О.В. Проблеми матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств України. Економіка АПК. 2019. № 2. С. 48—56.

6. Жураковська Л.А. Стан і перспективи розвитку малих форм господарювання в аграрному секторі України. Проблеми економіки. 2020. № 2 (44). С. 104—110.

7. Кропивко М.Ф. Стратегічне бачення аграрного устрою України. Економіка АПК. 2017. № 4. С. 5—16.

8. Лупенко Ю.О. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в аграрній сфері України. Економіка АПК. 2014. № 12. С. 5—11.

9. Лупенко Ю.О., Шпикуляк О.Г., Месель-Веселяк В.Я. Перспективні форми організації господарської діяльності на селі: наукова доповідь. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2019, 114 с.

10. Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України. Економіка АПК. 2016. № 6. С. 3—42.

11. Марков Р.Р. Державна підтримка процесів технічного забезпечення галузей рослинництва. Економіка та управління національним господарством. 2019. Вип. I (73). С. 27—39.

12. Назаркевич О.Б. Державне регулювання розвитку малого аграрного підприємництва в Україні: дис. канд. екон. наук: 08.00.03. Львів, 2016. 286 с.

13. Шпичак О.М. Проблеми адаптації ціноутворення на продукцію АПК України до євроінтеграційних умов. Науковий вісник НУБІП України. 2007. № 110. С. 15—21.

14. Агропортал "Пропозиція — все про агропромисловий комплекс". URL: <https://propozitsiya.com/ua/ekonomika-procesiv-zbyrannya-zernovyh> (дата звернення: 24.07.2020 р.).

15. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.09.2020).

16. Єфімцева Л.О. Детермінанти формування попиту на ринку агротехнологічного сервісу. Економіка АПК. 2019. № 6. С. 111—118.

17. Карпенко О.В. Аналіз стану та конкурентоспроможності фермерських господарств в контексті складових економічної безпеки. Культура народів Причорномор'я. 2014. № 273. С. 219—223.

18. Офіційний веб-сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=cb04631c-ffd7-49cd-bc0c-MinekonomikiSformuvaloModelDerzhavnoiPidtrimkiApk2020>— ZUrakhuvaanniamPropozitsiiGromadskosti (дата звернення: 16.03.2020).

19. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2017 р. № 130. База даних "Законодавство України" / ВР України. URL: <http://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.05.2020).

20. Чан-Хі О.С., Мосійчук Н.О. Сільськогосподарська кооперація: зарубіжний досвід для України. Інтернаука. 2017. № 2. С. 13—18.

21. Постанова КМУ від 19.02.2020 № 109 "Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 № 77". База даних "Законодавство України" / ВР України. URL: <http://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/109-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.08.2020).

22. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 10.04.2020 № 687 "Про затвердження розподілу коштів за бюджетною програмою КПКВК "Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників на 2020 рік". База даних "Документи" / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://https://me.gov.ua/Ascod/List?lang=uk-UA&id=6100980f-2505-40b6-ab5b-6328305f2bb3&tag=Dokumenti&pageNumber=779&fCtx=inName&fSort=date&fSdir=asc> (дата звернення: 07.09.2020).

23. Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 червня 2020 р. № 447. База даних "Законодавство України" / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.07.2020).

24. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 300. База даних "Законодавство України" / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.07.2020).

25. Журнал "УТЕКА". URL: <https://uteka.ua/ua/publication/agro-4-%20derzhavna-pidrymka-investycii-71-gosudarstvennaya-podderzhka-fx-i-selxozkooperativov> (дата звернення: 01.09.2020).

26. Русан В.М. Державна аграрна політика: оцінка ефективності та шляхи удосконалення. Аналітична записка, серія "Економіка". 2019. № 2. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-08/ANALIT%20RUSAN%20ECONOMICS%20%23%20%202019.pdf> (дата звернення: 08.08.2020).

27. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <http://minagro.gov.ua> (дата звернення: 24.09.2020 р.).

28. Приліпко С.М. Публічне управління розвитком обслуговуючої кооперації сільських територій в Україні: дис. д-ра. з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2019, 540 с.

29. Небрат В.В., Дідківська Л.В. Сільськогосподарська кооперація в Україні та фінансові механізми її державної підтримки в контексті зарубіжного досвіду. Агросвіт. 2010. № 16. С. 8—16.

30. НІАУ "Укрінформ". URL: [http:// https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3012834-pidtrimka-fermeriv-derzavou-e-varianti-ale-e-j-nuansi.html](http://https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3012834-pidtrimka-fermeriv-derzavou-e-varianti-ale-e-j-nuansi.html) (дата звернення: 29.10.2020).

References:

1. Sabluk, P.T. and Luzan, Yu.A. (2011), "The main directions of improving the state agricultural policy in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 3—15.

2. Bezzub, I. (2014), "Prospects for the development of family farms in Ukraine", *Tsentr doslidzhen' sotsial'nykh komunikatsij NBUV*, available at: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=419:agropromislovij-sektor-2-&catid=8&Itemid=350 (Accessed 10 Jan 2021).

3. Khaustova, V.Ye. Poliakova, O.Yu. and Levanda, O.M. (2020), "Analysis of problems and trends in the development of rural areas of Ukraine", *Biznes Inform*, vol. 4, pp. 229—250.

4. Kyzym, M. O. (2020), *Kontseptual'ni zasady rozvytku ahrarnoi sfery ta sil'skykh terytorij Ukrainy [Conceptual bases of development of agrarian sphere and rural territories of Ukraine]*, FOP Liburkina L.M., Kharkiv, Ukraine.

5. Zakharchuk, O.V. (2019), "Problems of material and technical support of agricultural enterprises of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 48—56.

6. Zhurakovs'ka, L.A. (2020), "Status and prospects of development of small forms of management in the agricultural sector of Ukraine", *Problemy ekonomiky*, vol. 2 (44), pp. 104—110.

7. Kropyvko, M.F. (2017), "Strategic vision of the agrarian system of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 5—16.

8. Lupenko, Yu.O. (2014), "Priority areas of innovation in the agricultural sector of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 5—11.

9. Lupenko, Yu.O. Shpykuliak, O.H. and Mesel'-Veseliak, V.Ya. (2019), *Perspektyvni formy orhanizatsii hospodars'koi diial'nosti na seli [Promising forms of economic activity in rural areas]*, NNTs "IAE", Kyiv, Ukraine.

10. Mesel'-Veseliak, V.Ya. and Fedorov, M.M. (2016), "Strategic directions of development of the agricultural sector of the economy of Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 37—42.

11. Markov, R.R. (2019), "State support of processes of technical support of crop industries", *Ekonomika ta upravlinnia natsional'nym hospodarstvom*, vol. I (73), pp. 27—39.

12. Nazarkevych, O.B. (2016), "State regulation of small agricultural business development in Ukraine", Ph.D. Thesis, Economy, Lviv, Ukraine.

13. Shpychak, O.M. (2007), "Problems of adaptation of pricing for agricultural products of Ukraine to European integration conditions", *Naukovyj visnyk NUBIP Ukrainy*, vol. 110, pp. 15—21.

14. Propozitsiia (2016), "Process economics: grain harvesting", available at: <https://propozitsiya.com/ua/ekonomika-procesiv-zbyrannya-zernovyh> (Accessed 10 Jan 2021).

15. State Statistics Service of Ukraine (2021), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 10 Jan 2021).

16. Yefimtseva, L.O. (2019), "Determinants of demand generation in the agricultural technology market", *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 111—118.

17. Karpenko, O.V. (2014), "Analysis of the state and competitiveness of farms in the context of components of

economic security", *Kul'tura narodov Prychernomor'ia*, vol. 273, pp. 219—223.

18. Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine (2021), available at: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=cb04631c-ffd7-49cd-bc0c-MinekonomikiSformuvaloModelDerzhavnoiPidtrimkiApk2020-ZurakhuvanniamPropozitsiiGromadskosti> (Accessed 10 Jan 2021).

19. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), Resolution "On approval of the Procedure for the use of funds provided in the state budget for partial compensation of the cost of agricultural machinery and equipment, special wagons for grain transportation, equipment for bioethanol production and electricity from biomass purchased from domestic producers", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-%D0%BF> (Accessed 10 Jan 2021).

20. Chan-Khi, O, and Mosijchuk, N.O. (2017), "Agricultural cooperation: foreign experience for Ukraine", *Internauka*, vol. 2, pp. 13—18.

21. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020), Resolution "On amendments to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 08.02.2017 № 77", available at: [http:// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/109-2020-%D0%BF#Text](http://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/109-2020-%D0%BF#Text) (Accessed 10 Jan 2021).

22. Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine (2020), Order "About the statement of distribution of means under the budgetary program KPKVK 121150 "Financial support of agricultural producers" for 2020", available at: [http:// https://me.gov.ua/Ascod/List?lang=uk-UA&id=6100980f-2505-40b6-ab5b-6328305f2bb3&tag=Dokumenty&pageNumber=779&fCtx=inName&fSort=date&fSdir=asc](http://https://me.gov.ua/Ascod/List?lang=uk-UA&id=6100980f-2505-40b6-ab5b-6328305f2bb3&tag=Dokumenty&pageNumber=779&fCtx=inName&fSort=date&fSdir=asc) (Accessed 10 Jan 2021).

23. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020), "On amendments to the Procedure for the use of funds provided in the state budget for the provision of financial support for the development of farms", Resolution available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447-2020-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 05.07.2020). (Accessed 10 Jan 2021).

24. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), Resolution "About the statement of the Order of use of the means provided in the state budget for financial support of actions in an agroindustrial complex by reduction in price of credits", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-n#Text> (Accessed 10 Jan 2021).

25. Mal'shakova, S. (2019), "State support of FG and agricultural cooperatives", UTEKA, available at: <https://uteka.ua/ua/publication/agro-4-%20derzhavna-pidrymka-investycii-71-gosudarstvennaya-podderzhka-fx-iselxozkooperativov> (data zvernennia: 01.09.2020). (Accessed 10 Jan 2021).

26. Rusan, V.M. (2019), "State agricultural policy: evaluation of efficiency and ways to improve", available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-08/ANALIT%20RUSAN%20ECONOMICS%20%23%202%-202019.pdf> (Accessed 10 Jan 2021).

27. Ministry of agrarian policy and food of Ukraine (2021), available at: <http://minagro.gov.ua> (Accessed 10 Jan 2021).

28. Prylipko, S.M. (2019), "Public management of the development of service cooperation in rural areas in Ukraine", Ph.D. Thesis, Public Administration, Kyiv, Ukraine.

29. Nebrat, V.V. and Didkivs'ka, L.V. (2010), "Agricultural cooperation in Ukraine and financial mechanisms of its state support in the context of foreign experience", *Ahrosvit*, vol. 16, pp. 8—16.

30. Ukrinform (2020), "State support for farmers: there are options. But there are nuances", available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3012834-pidtrimka-fermeriv-derzavou-e-varianti-ale-e-j-nuansi.html> (Accessed 10 Jan 2021).

Стаття надійшла до редакції 12.01.2021 р.